

Cüneyt Kanat, **Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza**, 280 sayfa, Küre Yayınları, İstanbul 2010, Birinci Baskı, ISBN 978-975-6614-86-0, 16 TL.

Kâzım UZUN*

Tarih literatürümüz gelişip genişlerken “karanlık” olmakla itham edilen ortaçağ da aydınlanmaya devam ediyor. Aslına bakılırsa “batı” ve “doğu” medeniyetleri bazında ele aldığımızda ortaçağ diye isimlendirilen zaman dilimini, en azından doğu medeniyeti açısından, herhangi bir karanlıkla suçlamak mümkün görünmüyor. Mevzubahis konu çok uzun bir tartışma meselesi olduğu için burada fazla değinilmeyecek olmakla birlikte kısaca belirtmek gerekiyor ki, evvelce yapılan ve yapılmaya devam eden çalışmalar vasıtasıyla bizler, ortaçağın, batı medeniyetinin aksine doğu medeniyeti için “aydınlık” bir dönem olduğunu biliyoruz.¹ Ancak ilginç olan nokta, belki bugünkü gelişmişlik seviyesi baz alındığı, yani döneme günümüzden bakıldığı için ve belki de doğu medeniyeti mensuplarının bir türlü kurtulamadığı ve kendisine uymayan batılı gözlükleri sebebiyle, ilginç bir şekilde, mevzubahis dönem doğulular, en azından pek çok doğulu tarafından da karanlık bir dönem olarak algılanmaya devam ediyor. Geçerli sebepler dolayısıyla bunun aksini düşündüğümüzü ve haklı sebeplerimizin bir kaçını burada dile getirmekle yetinelim; doğu medeniyetine mensup pek çok bilim insanının bu dönemde yetişmesi ve Doğu’nun gerek sosyal gerekse fen ilimlerinde Batı’ya tartışmasız bir üstünlük sağlamış olması, sosyal ekonomik ve ticari hayatın aynı seviyede gelişmiş olması, siyasi ve askeri alanda kazanılan başarılar, Batı’nın daha sonraki gelişmişlik düzeyini belirli ölçülerde borçlu olduğu bir medeniyetin vücuda getirilebilmesi² ve tabiri caizse batının göbeğinde doğulu bir “ilim-irfan

* E. Ü. SBE. Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: k.kazimuzun@gmail.com

¹ Örnek bir çalışma için bakınız, Doğu Batı Dergisi, *Ortaçağ Aydınlığı*, S.33, Ağustos-Ekim 2005.

² Örnek bir çalışma için bakınız, John M. Hobson, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, İstanbul 2008.

yuvasının,” Endülüs Devleti’nin söz konusu dönem boyunca varlığını sürdürmesi. Hal böyle iken doğu medeniyeti için herhangi bir karanlıktan söz etmenin mümkün olmadığı aşikârdır. Eğer doğu medeniyeti açısından bir karanlık söz konusu ise, bu, dönemin yeterince aydınlatılmamış olması dolayısıyla, yani modern çağda yaşayan insanın dönemi anlama noktasında yaşadığı bir karanlıktır, yoksa dönemi gerçekten “karanlık” bir şekilde yaşayan ve bugün, dönemin tüm insanlık için “karanlık” bir dönem olduğu fikrinin yayılmasının müsebbibi olan batılar için var olan karanlığa eşdeğer bir karanlık değil. Dahası birkaçını sıraladığımız ve daha pek çok şekilde arttırılabilecek sebepler mevcut iken “ışığın doğudan geldiğini” kim inkâr edebilir?

Ortaçağ ile ilgili bir diğer husus, dönemin incelenmesi konusunda yaşanan zorluklardır. Öyle anlaşılıyor ki, dönemin hak etmediği sıfatlarla itham edilmesinde ve yeterince anlaşılmasının önündeki en büyük engeldir bu zorluklar. Mezkûr zorluklar, en genel manada, kaynakların gerek yeterince korunamamış olmaları gerekse doğal olarak sonraki dönemlere göre daha az çeşitliliğinden kaynaklanmakta. Hal böyle olunca araştırmacının yükünün ve sorumluluğunun artmasının yanı sıra döneme yönelik, özellikle sosyal ve kültür tarihi çalışmaları zorlaşıyor. Bu zorluklar ise beraberinde, kaynak dil veya dillerde muazzam bir yetkinliğin yanı sıra kaynak yorumlama noktasında da ciddi bir ustalığı zorunlu kılıyor. Nitelikli çalışmaların her şart ve koşul altında kendisini kanıtlama ve kendine münhasır bir yer edinme özelliğine sahip olduğu açıktır. Ancak özellikle biz “doğulular” için kıymetli bir dönemi ele alan bu çalışmaların incelemesi yapılarak daha fazla insana ulaşmasının sağlanması ve daha geniş bir çevrede bilinmesine vesile olunması, aynı zamanda, araştırmacılar için de bir sorumluluktur.

Böyle bir sorumluluktan hareketle, ortaçağ tarihi uzmanlarından Cüneyt Kanat’ın imzasını taşıyan “Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza” isimli eseri incelemeye karar verdik. Değineceğimiz pek çok özelliğinin yanı sıra alanında bir ilk olma özelliğine sahip olan eser, belirttiğimiz üzere sosyal tarih çalışmalarının oldukça kısır kaldığı bir dönemi ele alması dolayısıyla da ayrı bir önemi haizdir. Eser, Giriş, ayrı ayrı ele alacağımız üç ana bölüm (I. Cezalandırma Yöntemleri; II. Askeri Anlamda ve Devlete Karşı İşlenen Suçlar-Cezalar; III. Sosyal İçerikli Suçlar), Sonuç, Kaynakça ve Dizin bölümlerinden oluşmaktadır.

Çarpıcı ve oldukça vahşice gerçekleştirilen bir cezalandırma ve bu işe (cellatlık) gerçekten ne derece bir önem atfedildiğini okuyucunun görmesini

sağlayan bir örnekle başlayan giriş bölümü, sonrasında, eserin ana konusu olan suç ve ceza kavramlarıyla direkt ilgisi dolayısıyla Türk devletlerinde uygulanan *yasanın* (dolayısıyla ceza hukukunun) kökenleri ve gelişim süreci oldukça doyurucu bir özet halinde verilmek suretiyle okuyucunun bir ön bilgi edinmesi ve konuya hazırlanması sağlanarak giriş bölümü tamamlanmıştır. Verilen ayrıntılı cezalandırma örneği, cezalandırma yönteminin, ceza olgusunun yalnızca işlenen suçun bir karşılığı olarak algılanmadığına aynı zamanda bu olguya sosyo-psikolojik değerler de atfedildiğinin anlaşılmasını sağlıyor.

“Cezalandırma Yöntemleri” isimli I. bölüm, konunun daha iyi anlaşılması için işlenen suçların anlatıldığı sonraki iki ana bölümden önce ele alınmış ve dolayısıyla işlenen suçlardan önce okuyucunun ceza yöntemleri hakkında malumat edinmesi ve ayrıca yazarın da bizzat belirttiği üzere “tekrarların önüne geçilmesi” sağlanmıştır. Bölümde, cezalandırma yöntemleri birer birer ele alınmadan önce cezalandırmanın neden özellikle umuma açık olarak yapıldığına değinen yazar, bu hususu “cezalandırma ile suçluyu ıslah etme amacından çok, suç işleyeni tecrit ya da yok ederek toplumu suçtan ve suçludan arındırmak ve bunu yaparken de suç işleme eğiliminde olanlara ibret olunması amacı” güdüldüğünü belirtmek suretiyle açıklamanın yanı sıra günümüz ceza yöntemlerinin değilse bile ceza kanunlarının aslında suç işleme potansiyeli olan kişilere yönelik birer gözdağı aracı da olduklarına işaret etmektedir. Mevzubahis dönemle ilgili olarak her suça farklı yerlerde ve zamanlarda farklı cezaların verilebileceğine yani cezalandırma meselesinin biraz da “hükümdarın iki dudağı arasında” olduğuna vurgu yapılarak okur, bir anlamda günümüz suç ve ceza algısının dışına çekilerek dönemin şartları çerçevesinde düşünmeye sevk edilmektedir ki, bu durum okurun gerek dönemi gerekse kitapta ele alınan suç ve ceza pratiklerini daha iyi idrak edebilmesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Belirttiğimiz üzere cezalandırma yöntemlerinin ele alındığı I. Bölüm, çeşitli suçlara verilen farklı ceza yöntemlerini içermektedir. Eserde tek tek, ayrıntılı bir şekilde işlenen cezalandırma yöntemleri; Uyarı cezası, Para cezası, Onur kırıcı cezalar, Hürriyetin kısıtlanmasına yönelik cezalar, İşkence cezaları, Bazı organların kesilerek veya sakatlanarak vücudun eksik bırakılması cezası, Ölüm cezaları ve Ölümünden sonra devam eden cezalandırmalar isimli sekiz ana başlık altında toplanmıştır. Mevzubahis ana başlıklar altında, uygulanan cezanın çeşitliliğine ve uygulama yöntemine göre alt başlıklar da verilerek ceza yöntemleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yine bu başlıklar altında cezaların en çok kimlere uygulandığı, genel manada hangi cezalandırma

yönteminin ne ölçüde yaygın olduğu ve hangi Türk devletlerinde hangi ceza yönteminin en yaygın biçimde kullanıldığı hakkında malumat verilmesinin yanı sıra bu uygulamalar sırasında eğer varsa istisnalar belirtilerek ceza yöntemleri oldukça geniş bir perspektiften sunulmuştur. Ayrıca bölümde gerek kaynaklardan gerekse romanların da dâhil olduğu telif eserlerden yapılan alıntılar veya yapılan atıflar okuyucunun ilgisini diri tutarken sıkça yapılan sosyolojik ve psikolojik çözümlenmeler (böyle birer çözümlenme örneği için bakınız sayfa 38 ve 43) konunun derununa nüfuz edilmesini kolaylaştırmıştır.

“Askeri Anlamda ve Devlete Karşı İşlenen Suçlar-Cezalar” isimli ikinci bölümde ortaçağda oldukça yaygın olarak karşılaştığımız cezalar ele alınmıştır. Bölüm eserde en geniş alanı kaplayan bölüm olmasının yanı sıra muazzam bir örnek bolluğu da bulabileceğimiz bir bölüm olma özelliği barındırıyor. Yine alt başlıklar halinde oluşturulan bölümdeki alt başlıklar; İsyan, İhanet, Emre itaatsizlik, Suikast, Yağma-Yol kesme, Görevi ihmal, Savaştan kaçma-düşman saflarına geçme, Sultana-devlet büyüklerine saygısızlık, Halka zulüm yapma, Hanedan işlerini yanlış işlere sevk etme, Elçi katli, Elçilerin haddini aşması, Suçlunun affını talep edip araya girmek, Baba katili olmak isimleriyle on dört bölüme ayrılmış olmakla birlikte ilk konu olan isyan konusu da hanedan mensuplarının isyanları, devlet görevlilerinin, emirlerin, komutanların, ya da tâbi hükümdarların isyanı ve halktan kişilerin ya da halkın isyanı isimleriyle üç farklı alt başlık altında incelenmiştir. Bu bölümde ele alınan her suçun, evvela tanımı yapılmış ve kapsamına dair malumat verilmiştir. Okuyucunun suça dair ayrıntılı bir şekilde bilgilendirilmesinden sonra söz konusu dönemin, istisnaların ya da farklılıkların sıkça yaşandığı bir zaman dilimi olan ortaçağ olması dolayısıyla yine bu hususlara ayrıca dikkat çekilmiştir. İstisnalarla ilgili olarak böyle bir örnekleme, İsyan isimli bölümde karşımıza çıkıyor. Günümüzde ülkeleri yöneten kişi ya da kişilere karşı herhangi bir kutsiyet atfedilmezken ya da atfedilmesi dahi mevzubahis değilken devlete karşı isyan ya da başkaldırı en büyük suçlardan birisi olmaya devam ediyor. Kaldı ki aynı suçun tüm ülkenin sahibi olan ve kutsiyetine yani kut almış olduğuna inanılan bir kişiye ya da hanedana karşı işlenmesinin çok daha ağır olacağı açıktır. Ancak yazarın belirttiği üzere hanedan mensuplarının ya da bazı devlet büyüklerinin giriştiği isyanlarda bahsi geçen istisnaların sıkça yaşandığını görmekteyiz. Bu durum gerek hanedan üyelerinin kendi ailelerinden olan kişilere karşı daha toleranslı olmaları gerekse yetişmiş devlet adamlarının bir çırpıda ortadan kaldırılmasının devlet için daha zararlı olacağını düşünmeleri dolayısıyla gerçekleştiği, yazarın

da vurgusuyla net bir şekilde anlaşılıyor. Yine halktan kişilerin ya da halkın giriştiği isyanlar sırasında aynı şekilde toleranslı davranılmadığı sıkça verilen örneklerden de açıkça görülebilmektedir. Her bölümde ilgili suça ilişkin verilen tanımlar ve açıklamaların ardından oldukça geniş ve renkli örnekler okuru bekliyor. Ele alınan bu hadiseler, suça ilgili teorik bilgiye sahip olması önceden sağlanan okurun hadiseleri birer birer görerek suçun işlenme anından cezanın verilme anına kadar olan süreci takip etmesini ve sonucunu öğrenmesini sağlıyor. Bu durum ise edinilen bilginin yalnızca teoride kalmamasını yani bir anlamda pratiğe dökülmüş halini görmesini sağlıyor. Ayrıca yine bu bölümde hatıratların da dâhil olduğu pek çok kaynaktan zaman zaman yapılan alıntılar yalnızca okurun ilgisini diri tutmakla kalmıyor aynı zamanda dönemi yakinen “görebilmesi” için okura kapılar da aralıyor.

Eserin son bölümü “Sosyal İçerikli Suçlar”ın ele alındığı bölüm. Bu bölümdeki suçlar yine alt başlıklar halinde incelenmiş, başlıklar ise şöyle; Hırsızlık-gasp, Dine karşı işlenen suçlar, Zina-tecavüz-livata-sübyancılık-taciz, Vergi ödememe-serveti saklama, Kalpazanlık, Cinayet, Esnaf hataları, İftira atmak, Nankörlük-ahde vefasızlık, Alkol kullanma, Dedikodu. Bu başlıklar altında, on bir bölüm halinde incelenen sosyal içerikli suçlar kitabın en renkli bölümlerinden birini oluşturuyor. Zira sosyal tarihin çekiciliği gün geçtikçe artmakla birlikte ortaçağ gibi, sosyal tarihi hakkında bilinenler – sonraki dönemlere göre – epeyce kısır olan bir dönemin mevzu bahis ediliyor olması okuyucunun merak ve ilgisini bu bölümde daha da yoğunlaştırıyor. Ayrıca bölümde ele alınan sosyal içerikli suç ve cezaların, önceki bölümde olduğu üzere, yalnızca anlatılmakla kalınmadığı aynı zamanda tahlillerinin de yapıldığını görmekteyiz. Bu tahliller vasıtasıyla okurun, döneme nasıl bakması gerektiği noktasında ona bir yol gösteren yazar dönemin suç ve ceza algısının okurun zihninde daha net bir şekil almasını sağlıyor. Bu bölümde daha önce değindiğimiz, cezaların kamuya açık alanda infaz edilmesi hususuna sosyal içerikli suçlarda çok daha dikkat edildiğini görmekteyiz. Örneğin bir hırsızın cezalandırılmasına atıfta bulunan yazar “başka birisinin hırsızlığa özenmemesi sebebiyle infazın mutlaka halkın rahatlıkla cezalandırmayı görebileceği yerlerde gerçekleştirilmiş” olduğuna dikkat çekiyor. Aslında halka açık yapılan bu cezalandırma işleminin, ders verici bir temsil özelliği de taşıyor olması dolayısıyla çoğu zaman cezanın daha ağır bir şekilde infaz edilmesine yol açabileceği ihtimali de dikkatlerden kaçmıyor. Kitabın pek çok yerinde olduğu üzere bu bölümde de Türk hükümdarları arasında en ilginç ve anlaşılması zor

bir karaktere sahip olan Timur döneminde gerçekleşen bazı olaylara ve Timur'un bizzat verdiği cezalara rastlamaktayız. Şurası bir gerçek ki Timur anlaşılması gerçekten zor olan bir hükümdar idi. Zira hala onun gerçekten bir Müslüman olup olmadığı noktasındaki tartışmalar dahi tamamıyla neticelenmiş değil. Zira söylemleriyle çelişir şekildeki bazı faaliyetleri bu karışıklığı daha girift bir hale sokuyor. Bu karışıklığın okurun kafasında bir muammaya sebep olacağını sezen yazar eseri tamamlamadan önce, ilgili bir olayın ardından, Timur'a yönelik bir tahlil yapıyor ve bu suretle okurun kafasındaki soru işaretlerini gideriyor (bkz. 224). Döneme ilişkin sosyal suçların ele alındığı bu bölümde okur, devrin gündelik hayatına dair de çeşitli malumatlar edinme fırsatı yakalıyor. Bunlar arasında, alkol kullanımından yapılan dedikodulara dek pek çok önemli ve renkli ayrıntı da bulunuyor. Ayrıca yine bu bölümde, çeşitli dinlere mensup insanların bir arada yaşamaları dolayısıyla aralarında var olan ilişkilere dair önemli bilgiler de edinilebiliyor. En genel mahiyetiyle bu şekilde ele alabildiğimiz bölüm evvelce de belirttiğimiz üzere sosyal içerikli suçlar ve cezalar hakkında malumat vermesinin yanı sıra okurun, dönemin sosyal hayatıyla ilgili olarak zihninde çeşitli resimler canlandırabilmesine de imkân tanıyor.

Ceza yöntemlerine ilişkin verilen tanımlar ve sonrasında suç ve ceza pratiklerinin ele alındığı bu bölümlerin ardından “Sonuç” bölümüne gelindiğinde ise yazar, bütün bu tanımlar ve verilen pek çok örnek sayesinde Ortaçağ Türk devletlerindeki suç ve ceza pratikleri hakkında malumat edinmiş olan okura dönemin suç ve ceza pratikleri ile ilgili olarak genel mahiyetli çeşitli çıkarımlarda bulunuyor. “Belki de ortaya çıkan en önemli tespit suçlara verilen cezaların her zaman bir hukuk sistemi içerisinde ve düzenli olmayıp, çoğunlukla anlık gelişen olaylara bağlı olarak ve o anda hükümdarın ya da hükümdarın yetki verdiği görevlilerin insiyatifleri çerçevesinde kalan uygulamalar olduğu”nu belirten yazar, bu sayede döneme ilişkin tasavvurları için belki de en önemli anahtarı okura vermiş oluyor.

Sonuç olarak, örfi hukuk kapsamında ortaçağ Türk devletlerindeki suç ve ceza pratiklerini konu edinen ve yazarının da değindiği şekliyle, “alandaki önemli bir boşluğu gidermeyi amaçlayan” bu eser, şüphesiz amacını ziyadesiyle gerçekleştirmiştir. Bunun yanında verilen örneklerden anlaşıldığı ve kaynakça bölümünde de bizzat görüldüğü üzere muazzam bir kaynak taraması yapılarak vücuda getirilen ve konuya ilişkin ikna edici çıkarımların sunulduğu eser evvelce de belirttiğimiz üzere alanında ilk olması dolayısıyla da ciddi bir

önemi barındırıyor. Ayrıca vurgulanması gereken bir diğer husus eserin yalnızca akademiyle sınırlanmayacak bir mahiyette olmasıdır. Görsel medyadan da yakinen tanıdığımız yazar, bizatihi “hedef kitlenin öncelikli olarak tarihçiler ve akademisyenler değil aynı zamanda, insanlığın geçirdiği demokratikleşme sürecini önemseyen ve hukukun üstünlüğü ilkesine inanarak bu konuda her zaman duyarlı davranan toplumun bütün kesimleri”³ olduğunu belirterek konunun bu yönüne dikkat çekiyor. İncelememiz sonrasında bizlerin de gördüğü kadarıyla; konuyla ilgili akademik araştırmalar için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı ve daha sonraki ilgili çalışmalar için ufuk açıcı bir çalışma olmasının yanı sıra eser, gerek konu ve mahiyet yönüyle gerekse pek çok akademik çalışmanın, biraz da zorunlu olarak akademi içerisinde sıkışıp kalmışlığını kırması, yani akademinin duvarlarını aşabilmesi yönüyle hem meslekten hem de meslek dışından olan çok geniş bir kitleye hitap ediyor. Bu durumun ise “Giriş” kısmında belirttiğimiz problemin aşılmasında önemli bir unsur olduğunu düşünüyoruz. Zira biz “doğulu”lar veya daha ziyade “doğulu” tarih meraklıları için, dönemle ilgili usta kalemlerin yazdıkları, bu ve benzeri, nitelikli eserler vasıtasıyla haksız bir yaftanın yavaş yavaş ortadan kalkışına – dönemle ilgili yapılan tüm çalışmalar bu kapsamda da değerlendirilebilir ve de değerlendirilmelidir,– ortaçağın karanlıkta kalmış noktalarının aydınlığa kavuşturulmasına, daha genel manada söyleyecek olursak *tarihî bir yanlış isnadın doğruyu bulmasına* dolayısıyla *mezûr meselenin tarihine* şahit olmak mutluluk verici bir husustur.

³Bu cümleyi alıntı yaptığımız yer olan, yazarın eserle ilgili olarak verdiği röportajın tamamı için bakınız; <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=138662>